

Nacionalna istorija muzike

Izvori i koreni srpske muzike

O korenima srpske muzike saznajemo preko ostataka folklora i istorijskih zapisa. Koreni srpske muzike poticu jos iz perioda doseljavanja Starih Slovena na Balkan. Jos od davnina u slovenskim plemenima koriscen je glagol „*pjeti*“ – „*pjesan*“, medjutim najraniji izvori muzikalnosti Starih Slovena poticu jos iz Dardanije. Sloveni su bili sviraci i pevaci na Atilinom dvoru, a kao igraci mogli su se pronaci na svim prostorima od Vizantije pa do Nemacke. U to doba Sloveni koriste lire, kitare, harfe i aulose. O religiji u doba Slovena ima malo podataka. Neki paganski obredi su se zadržali i do danas, kao sto su koledarske pesme, pokladne igre, rusalke... Ove igre su nastale ukrstanjem staro-rimskih i helenistickih obicaja. Neke igre i pesme su doneli iz svoje pradomovine: dodolske, lazaricke, krstonoske. Slovenskog porekla je i nemi ples – bez muzike. Bilo je i radnih i porodicnih pesama, o kojima ima malo podataka.

Skomrasi – I srpski feudalni muzicari

U periodu od IX do XII veka u Srbiji je bila razvijena svetovna muzika. Posto je u vojsci Nemanjica bilo Nemaca, Sveti Sava nam govori o spilmanima – njihovim narodnim glumcima, plesacima i sviracima. Skomrasi su bili na dvoru i ucestvovali na javnim narodnim svecanostima. Oni su kao i spilmani u pocetku bili zestoko proganjeni od strane crkve, jer su smatrani predstavnicima djavola. Svestenstvu i monasima bilo je

zabranjeno da ucestvuju u, ili prisustvuju, zabavama skomraha. Ipak uprkos strogim pravilima crkve skomrasi su bili popularni u narodu i imali su mesta gde su izvodili svoju muziku, koja su nazivali „*Igrista*“. Kasnije skomrasi, kao i spilmani postaju profesionalci i rade na dvorovima kod srpskih i bosanskih vladara. Nastaju i prvi orkestri koji ucestvuju na priredbama sa igranjem, pevanjem i glumom. Ucestvuju trubaci, frulasi, gajdasi i bubnjari. Iz ovoga saznajemo nesto o upotrebi instrumenata.

Sem na dvorovima muziku nalazimo i kao sastavni deo ratnih pohoda i pobednickih svecanosti. Za ove prilike obicno su se koristili duvacki instrumenti jer imaju najprodorniji zvuk, a i laki su za nosenje.

O upotrebi instrumenata saznajemo i preko raskosne srpske srednjevekovne likovne umetnosti, a narocito saznajemo preko freski iz manastira (Prizren, Lesnovo, Decani, Studenica) i preko minijaturnog slikarstva. Najznacajnija zbirka je „Minhenski psaltir“ po kojoj imamo informacije o instrumentima naseg naroda i plesnim tackama.

Narodna umetnost

Nema mnogo podataka o narodnoj umetnosti. Na jednoj strani imamo skomrahe, a sa druge strane postoji ratnicka muzika i viteske igre. Vec tada se nazire razlika izmedju Zapadne i srpske muzike, jer se nasa narodna muzika kretala u miksolidijskoj i miksofrigijskoj lestvici.

Sredinom XV veka Srbija potpada pod tursku vlast, gasi se feudalna klasa i izumire kulturni zivot. Onda nastaje masovna seoba Srba u Ugarsku, gde prenose svoju svetovnu muziku. Tada srpsko narodno veselje nije moglo da se zamisli bez gajdi.

Sredinom XVI veka polako odumiru srpski gradovi. Narod bezi u sela i cuvari narodne umetnosti postaju seljaci. Epske pesme se forsiraju medju narodom – opisuju proslost i njene junake u formi su plesne muzike. Omiljeni instrument su gusle, kako hajducima, tako i narodnim pevacima, koji su nastavili tradiciju Skomraha. Takvi guslari su proputovali celu Evropu posecivajuci dvorove stranih vladara. Sem gusala bio je popularan i bubanj kao solisticki i signalni instrument. Narocito je bila razvijena umetnost u J. Srbiji. Narod je kroz svoje tuzbalice izrazavao svoju bol i tugu u ropstvu pod Turcima, a kroz obrede radost i veselje pri porodicnim dogadjajima. Najbogatija muzika je bila u centralnoj Srbiji – u Beogradu zbog dolaska stranih poslanika. Orkestar je tada u sebi sadrzao: ćemane (instrument slican violini), zurle i bubnjeve. U Srbiji je takodje bila razvijena ciganska muzika. Cigani su imali vokalno-plesne forme uz ćemane i uz gitare sa 5 zica. U Rači narod je od instrumenata koristio bubnjeve – tapan, zurle, gajde i oboe. Sve o ovoj narodnoj umetnosti saznajemo od nemackih putopisaca: Gerharda Driha, Solomona Švajgera, Stefana Gerlaha, Hansa Dernšvama.

Crkvena muzika

Crkvena muzika ima mnogo vise zapisa od svetovne. Ova umetnost dolazi do izrazaja odmah po primanju hriscanstva i deobe na Istocno i Zapadno. U to doba Cirilo i Metodije prevode knjige sa grckog na crkvenoslovenski jezik, i prevode i osmoglasnik (pogledaj str. br. 3 u „Etnomuzikologiji“).

Njihov posao nastavljaju Kliment i Naum. Naum je među sveštenicima birao pevace i izlazeci iz njegove skole ti pevaci su dalje sirili umetnost pevanja. On je bio tvorac crkvenih kanona, pisao je molitve i himne u cast pojedinih svetitelja.

Hilandar

Tokom XII veka ucvrscuje se feudalni sistem i politicki zivot u Srbiji. Vladari zidaju crkve i manastire na kojima rade kmetovi, tako da sveštenici i monasi mogu mirno da se posvete duhovnom radu. Manastir Hilandar predstavlja srediste duhovnog zivota pravoslavnih naroda. Svim ovim narodima bilo je zajednicko svetogorsko pojanje sa karakteristikama pojedinih naroda. Liturgija se u to vreme izvodi na staroslovenskom jeziku. Koriste i grcke napeve. Autora srpskih crkvenih pesama ima veoma malo:

Patrijarh Pajsije, koji je pisao tropare i kondake;

Mnogi smatraju da je i Sveti Sava bio kompozitor nekih melodija: kanona stihira i himni:

Najznacajniji je Jovan Kukuzelj – nista se o njemu ne zna. Uci pevanje u Carigradu, otisao na Svetu Goru, kao isposnik i ucitelj pevanja. Obradjuje mnoge vizantijske pesme i pise heruvimske pesme (pesme andjelima) i pesme pojedinim svecima.

Crkvena umetnost za vreme Turaka

Za vreme Turaka crkvena muzika se slabo razvija, samo se pevaju stare melodije, tako da polako postaju improvizacionog

karaktera i unose se elementi svetovnog u crkvene pesme. Sa seobom u Ugarsku prenosi se i specifican nacin pevanja. U to vreme je najznacajni Kir Stefan Srbin, koji je napisao „Psaltikiju“ – zbirku crkvenih pesama sa teoretskim uputstvima i lestvicama, koje je pevac morao da nauči. Tu se nalazi i 9 srpskih i 1 grcka heruvimska pesma. Radio je na dvoru Lazara Brankovica, bio je horovodja, a ovom njegovom knjigom sluzili su se mnogi svestenici i monasi. O sudbini te knjige se nista ne zna.

Muzicki zivot u Srbiji

Prvi znaci budjenja nacionalne svesti u Srbiji i Vojvodini pojavljuju se u XVIII veku, pobedom Austro-Ugarske vojske nad Turskom. Beograd i Srbija dobijaju obelezja Zapadno-evropske kulture i muzike. Tada se otvaraju skole: nemacke i latinske za katolike, a grcke za pravoslavno stanovnistvo. U pravoslavnoj crkvi se tad koristi srpsko pojanje. Katolici i protestanti nastanjeni u Beogradu pretvorili su dzamije u katedrale, u kojima su imali orgulje, na kojima su izvodili svoja bogosluzenja – mise.

Od svetovne muzike izvodjene su pozorisne predstave na nemackom jeziku. Svi vidjeniji gradjani morali su da dolaze na ove predstave. U Vojvodini je bio popularan francuski Menuet, medjutim bilo je i uticaja italijanske muzike zbog srpskih oficira koji su ratovali u Italiji. Harfa je tada u Vojvodini bila najpopularniji instrument. Osnivaju se i prvi kamerni ansambli koji su izvodili dela Baha, Hajdna i Stamica.

Sem ove Rokoko (prelaz izmedju epoha Baroka i Klasicizma)

umetnosti pod uticajem velikih svetskih kulturnih centara: Beca, Pariza, Berlina, Rima... u Vojvodini je razvijena i narodna muzika. Najizrazitiji primer te narodne umetnosti je „Slepacka akademija“ (za slepe) u Irigu. Najznacajni su guslari iz Srema i ostalih krajeva. Najpoznatiji slepi guslari su: Pantelija, Tomo i Nedeljko. Njihove pesme je pisao Vuk Stefanovic Karadzic. U isto vreme se u manastirima razvija crkvena muzika. Narocito u Krusedolu, gde se izvodilo Karlovacko pojanje.

Srbija u doba vladavine Milosa Obrenovica

Prethodnici Kornelija Stankovica

Polovinom XVIII veka tacnije 1740. godine Srbija doživljava napad od Turaka, i ono nesto malo izgradjeno na evropskim uticajima biva razruseno. Sama situacija u Srbiji je razlog sto je muzika na izuzetno niskom nivou.

U to vreme nije bilo muzickih skola. Ko je zeleo da izucava muziku, morao je da ide kod popova ili u manastir. Bas u to vreme u Becu se stampaju I srpske narodne pesme. Sakupio ih je Vuk Karadzic, a harmonizovao Frantisek Mirecki. Zahvaljujuci Vuku Karadzicu mnogi nemacki kompozitori pocinju da pisu muziku na narodne tekstove. Za ovaj period srpske muzike karakteristicna je narodna umetnost.

O muzickom zivotu Srbije mozemo govoriti tek posle II Srpskog ustanka u doba vladavine kneza Milosa Obrenovica. Muzicka praksa bila je u rukama Turaka i Cigana, a muzika je bila orijentalnog karaktera.

Milos je zeleo da se izjednaci sa ostalim evropskim vladarima, i zato na svoj dvor u Kragujevcu dovodi Jozefa Slezingera – Ceha po poreklu, koji osniva profesionalni orkestar (sastavljen od profesionalaca). Taj orkestar se sastojao od 2 violine, cinela, bubnja i daira.

Jozef Slezinger je rođen u Somboru 1794. godine. Radio je u Novom Sadu i Sapcu, onda je presao na dvor u Kragujevac. Osnovao je orkestar (gore pomenuti), koji je morao da svira na svecanim docecima kneza, o crkvenim praznicima, na balovima i u pozoristu. Pisao je: dramska dela slicna operama: „San Kraljevica Marka“, „Hajduk Veljko“, „Zenidba cara Dusana“, „Smrt srbskog knjaza Mihaila“; veliki br. marseva; fantazija; i obradjivao je narodne pesme za klavir i gitaru. Bio je pod uticajem italijanskog romantizma. Umro je u Beogradu 1870. U Pancevu se 1838. godine osniva prvo srpsko pevacko drustvo. U Pancevu i Beogradu je u to vreme radio **Nikola Djurovic**. Rodjen je u Trstu 1812. godine. Radio je kao horovodja i profesor muzike. Bio je dirigent srpskog crkvenog pevackog drustva. Pise scenska dela; obradjuje mnoge narodne pesme: „Rado Srbin ide u vojnike“; pise gradjanske igre: „Ti plavis zoro zlatna“. Zbog apsolutizma koji je zaveo habzburski kralj Aleksandar Bah, napusta muziku i odlazi da radi na parobrodu. **Aloiz Kalas** – rođen je u Austriji, dosao u Beograd i pise muziiku salonskog karaktera. Pise fantaziju „Bisenija“; belezi i sakuplja pesme iz Srbije i Vojvodine. Izdao je dve zbirke srpskih pesama – 43 pesme za glas i klavir: „Jarko nam je sunce za

oblake zaslo“.

Muzika u doba Kornelija Stankovica

Sa pojavom ***Kornelija Stankovica*** u srpskoj muzici pocinje nova istorija. Po strucnoj spremi nadmasio je svoje prethodnike i sa njim nastaje nacionalni pravac. On je rođen 1834. godine u Budimu. Potomak je srpske porodice koja je doseljena sa Carnojevicem. Učio je u Aradu, Segedinu, Pesti i na kraju u Becu. U Becu pise pesme na stihove Johana Wolfganga Getea i Fridriha Silera, pise i valcere za klavir. Dolazi u Beograd, gde 1851. godine pise 1. liturgiju, a 1852. i drugu. U Sremskim Karlovcima se upoznaje sa crkvenim pojanjem i napisao je Karlovacko pojanje. Posle toga je jedno vreme ziveo u Beogradu zatim se vraća u Budim, gde je i umro 1865. godine u 31. godini zivota.

On se prvi posvetio negovanju narodnih motiva u umetnickoj kompoziciji. Takodje je i on zapisivao narodne melodije i sacuvao ih od zaborava. Pri obradi narodnih motiva morao je da vodi racuna o isvodjackim – izvodilackim mogucnostima prosecnog gradjanina i pevackog drustva, zato mu je klavirska pratnja jednostavna.

Najznacajnija dela su mu: klavirske varijacije: „Sto se bore misli moje“; Horske kompozicije: „Srpski hajduci“; i pesme koje se pevaju tokom cele crkvene godine i o svim praznicima, i harmonizovao ih za mesoviti hor.

Davorin Jenko – rođen u Sloveniji. Kao mlad dolazi u Pancevo da radi kao horovodja. U tom prvom periodu pise horske kompozicije. Kasnije dolazi u Beograd i, i tu radi kao dirigent. Malo kasnije studira u Pragu, pa opet dolazi u Beograd.

Pise:

Scensku muziku: „Florentinski sesir“, „Potera“, „Subara“, „Devojačka kletva“, „Markova sablja“ – završna numera je „Bože pravde“, koja je uzeta za himnu Srbije;

Koncertne uvertire: „Kosovo“, „Milan“, „Srpkinja“;

Horske kompozicije: „Srpska zvezda“.

Umro je u Ljubljani 1914. godine.

Romantizam u Srbiji

Nakon ukidanja Bahovog apsolutizma, glavnu rec u muzici Srbije uzima omladina. Omladina ima veliki uticaj u stvaranju pevackih drustava (znacajnija u Novom Sadu, Kikindi, Subotici, Zajecaru i Sapcu – 1865. godine). U to vreme je bila popularna horska muzika, a najpopularnije su bile borbene pesme. Za tako veliki broj drustava nije bilo strucnih muzicara. Zato su dovođeni ceski muzicari (Najznacajniji je Robert Tolinger). Nastaje veliki broj dela sa srpskom tematikom na tekstove poznatih pesnika: „Srpska carica“, „Orao klikce sa visine“, „Oj Srbijo mila mati“. Kada opada dolazak ceskih muzicara, onda se javlja veci broj srpskih muzicara. Oni rado komponuju pesme u narodnom duhu i narocito neguju balkanski mol.

Josif Marinkovic – Rodjen je u Banatu. Ucio je skolu u Novom Sadu, Vrbasu, Somboru. Kasnije se usavršavao u Pragu. Zatim dolazi u Beograd gde je bio na raznim zanimanjima – od horovodje do profesora muzike, izmedju ostalog i kompozitor. U svoja dela unosi hromatiku, enharmoniju, modulacije u udaljene tonalitete. Kompozicije: Kolo: Niz akapela (bez instrumentalne pratnje), vojvodjanskih,

narodnih melodija, harmonizovanih za četvoroglasni hor – kao horska svita;

Akapela horovi: „Prolećna zora“ i „Hej trubacu“;

Horske kompozicije uz pratnju klavira (ovu vrstu muzike je prvi uveo): „Molitva“ i „Potocara“;

Scensko delo – „Kantata Dositeju Obradovicu“;

Solo pesme (on je osnivač srpske solo pesme):

Obrade: „Sano duso“ i „Stojanke“;

Autorske: „Al' je lep ovaj svet“ i „Potok zubori“.

Klavirske kompozicije: „Banatsko kolo“, „Dve srpske igre“;

„Nokturno“ i „Fantazija“ – salonskog tipa;

Crkvene kompozicije: Liturgija i opelo.

Stevan Stojanovic Mokranjac (1856 - 1914) – Rodjen je u blizini Negotina u Mokranju. Ucio je u Negotinu, Zajecaru, Beogradu. Dalje nastavlja studije u Minhenu i Lajpcigu. Onda se vraca u Beograd i tu ostaje skoro do smrti, ali umire u Skoplju pred osvit I svetskog rata.

Za zivota je osnovao: muzicku skolu, udruzenje srpskih muzicara, gudacki kvartet i pevacko drustvo sa kojim je obisao skoro celu Evropu. Vise od bilo kog kompozitora se sazio sa svojom sredinom. To znaci da je pisao pod uticajem srpskog folklora. Isao je po Srbiji i sakupljao melodije sa svih strana, koje je posle obradjivao za hor akapela. Ne pise borbene pesme. On je osnivač srpskog Realizma. Pise:

Horske kompozicije: 15 rukoveti (skupova narodnih pesama spojenih u celinu i obradjениh za mesoviti četvoroglasni hor akapela). Rukoveti su pisane u miksolidijskoj, balkanskoj i frigijskoj lestvici. Neke od rukoveti su: „Kozar“ – u formi skerca – remek delo srpske četvoroglasne horske literature – u

narodnom je ritmu; „Turske pesme“; „Jadna draga“; „Seljancice“.

Crkvena muziku: 2 opela u fis i b molu, osmoglasnik i heruvimsku pesmu.

Isidor Bajic (1878 - 1915) – Ucio je muziku u Novom Sadu i Budimpešti. U Vojvodini je osnovao srpski muzicki list i srpsku muzicku biblioteku. Od pedagoskih radova je izdao: „Teoriju notnog pevanja“ i „Klavir i ucenje klavira“. On je takodje obradjivao folklor i pisao u njegovom duhu. Dela: Najpoznatija scenska dela su mu „Cucuk Stana“ i „Seoski lola“. Poznate pesme iz ovih dela su: „Po gradini mesecina sija“, „Jesen stize dunjo moja“ i „Srpkinja“. Napisao je i jednu operu na tekst Branislava Nusica, pod nazivom „Knez Ivo od Semberije“, pod uticajem Vagnera;

Horske kompozicije – u duhu narodnih motiva: „Srpski zvuci“ i „Srpske gradine“;

Za klavir je napisao nekoliko kompozicija: „Rapsodija na srpsku temu“, „Srpsko cvece“ i „Album kompozicija“ – zbirka kompozicija za klavir pod uticajem Cajkovskog i Lista;

Solo pesme, u kojima se udaljava od folkloru. Taj ciklus naziva „Pesme ljubavi“.

Kompozitori beogradske skole

U ovom razdoblju se uglavnom pise orkestarska muzika od violinskih i klavirskih koncerata do opere i oratorijuma.

Tada se u Beogradu osnivaju prvi orkestri. Tad se izvode dela mnogih znacajnih kompozitora.

Stanislav Binički (1872 - 1942). Bio je pevac po mnogim pevackim drustvima. Studirao je u Minhenu. Posle dolazi u Beograd, gde radi kao dirigent (dirigovao je mnoge opere Verdija i Masnea) i profesor. Dela:

Solo pesme – 3 ciklusa: „Mijatovke“, „Na liparu“ i „Pesme iz J. Srbije“.

Crkvene kompozicije: liturgija i opelo.

Horske kompozicije: Ciklus od 6 pesama, pod nazivom „Seljancice“.

Opera: „Na uranku“ – radjena po tekstu Branislava Nusica, pod uticajem Verista i Vagnera. Ovo je prva prava srpska opera, izvedena 1904. godine u Beogradskom pozoristu.

Petar Krstic (1887 - 1957) Studirao je u Becu, posle se vraca u Beograd, gde radi u narodnom pozoristu i srpskoj muzickoj skoli. Komponovao je:

Scenska dela – dramski komadi: „Kostana“, „Kneginja Maja“, „Snezana i sedam patuljaka“, i „Dorcolska posla“;

Solo pesme: „Od vrbe svirala“, „Devojka i vetar“;

Orkestarske kompozicije u duhu srpskog folklora: „Pateticna uvertira“, „Igre“, i „Skerco“;

Operu: „Zulumcar“.

Petar Stojanovic (1877 - 1957) – rodjen je u srpskom delu Budima u muzickoj porodici. Posle je ucio u Budimpesti i Becu, a kasnije dolazi u Beograd. Dela:

Koncerti – 2 za violinu i orkestar;

Kamerna muzika: gudacki kvarteti, kvinteti i sonate za razne instrumente;

Simfonijske poeme: „Smrt junaka“, i „Sava“;
Opere: „Devojka na mansardi“, „Tigar“, „Vojvoda od Rajstata“.

Impresionizam u srpskoj muzici

Petar Konjovic (1883 - 1970) – on je prvi srpski impresionista. Pise modernim jezikom, dela za klavir, solo pesme, simfonijske poeme. Najznacajnije delo mu je „Moja zemlja“ – zbirka od 100 narodnih pesama. Napisao je i 3 opere u kojima koristi folklorni prizvuk: „Knez od Zete“, „Vilin veo“ i „Kostana“.

Miloje Milojevic (1884 - ?) – impresionista, pisao je male oblike. Pisao je: klavirske kompozicije: „Stara prica“ i „U vrtu“; solo pesme; simfonijske poeme: „Smrt majke Jugovica“. Kasnije je ucio u Pragu i postaje ekspresionista. Tad je napisao: atonalnu klavirsku kompoziciju „Ritmicke grimase“; orkestarsko delo Kosovska svita; obradjivao je narodne pesme: „Muva i komarac“; i pisao je i crkvenu i kamernu muziku.

Stevan Hristic (1885 - 1955) – ucio je u Beogradu, Pragu i Lajpcigu. Kompozicije: oratorijum „Vaskresenje“ (upotrebljavao celostepenu lestvicu, pentatoniku i prekomerne intervale); solo pesme: „Vece na Školju“, „Bila jednom ruza jedna“; crkvena muzika: opelo u b molu; horske kompozicije: „Zvezda“ i „Jesen“; instrumentalna muzika: simfonijske fantazije „Na selu“; opera „Suton“; i balet „Ohridska legenda“.

Kompozitori izmedju dva rata

Beograd postaje znacajan kulturni centar i prestonica tadašnje države. Razvija se industrija, ulaze se strani i domaci kapital. Sa razvojem privrede razvija se i kulturni zivot – muzicke skole, pevacka drustva i opera (1920. god). Izvode se opere nasih i stranih autora, nastupaju strani operski pevaci, violinisti, umetnici. Javlja se veliki broj kompozitora beogradske skole. Oseca se uticaj ekspresionizma – atonalnost, cetvrttonska muzika. Prag je centar ekspresionisticke muzike. U njihovim delima se oseca srpski folklor.

Jovan Bandur (1889 - 1956) – studirao je u Pragu. Pise manje oblike: solo pesme, klavirske kompozicije, horske kompozicije uz pratnju klavira i madrigal.

Mihailo Vukdragovic (1900 - ?) – studirao je u Pragu. Pise u duhu impresionizma i ekspresionizma. Kompozicije: gudacki kvarteti; solo pesme; kantate: „Vezilja slobode“ i „Srbija“.

Marko Tajcevic (1900 - ?) – ucio je u Becu i Pragu. Bio je pod uticajem ekspresionizma i kompozovao je: horsku muziku; kompozicije za klavir; solo pesme od 4 duhovna stiha; 3

madrigala u renesansnom stilu.

Milenko Zivkovic – ucio u Lajpcigu, Parizu i bio pod uticajem ekspresionizma. Pisao je kamernu, simfonijsku muziku; masovne pesme; scenska dela – „Decja soba“; i operete „Zona Zamfirova“ i „Car Edip“.

Milan Ristic – bio u Parizu na usavravanju. Oseca se uticaj Sembergovog ekspresionizma u njegovom radu. Njegov rad se deli na 3 faze: u I fazi je pisao simfonije, u II kompozicije zasnovane na folkloru, i u III fazi kompozicije su mu zasnovane na dodekafoniji.

Savremeni kompozitori

To su kompozitori koji se javljaju posle II sv. rata. Tada je popularna masovna pesma, narodne pesme, kantate, filmska muzika i muzika za decu. Kompozitori: **Oskar Danon**, **Dusan Kostic**, **Vlastimir Pericic**, **Konstantin Babic**.

PAGE

PAGE - 1 -

